

ЩАСЛИВІ
ГОЛІ
ЛЮДИ

КАТЕРИНА
БАБКІНА

MERIDIAN CZERNOWITZ
МЕЖНАРОДНА ЛІТЕРАТУРНА
КОРПОРАЦІЯ

КАТЕРИНА БАБКІНА

ЩАСЛИВІ
ГОЛІ
ЛЮДИ

ББК 84(4УКР)6

Б 12

Бабкіна, Катерина

Щасливі голі люди / Катерина Бабкіна. – Чернівці :
Meridian Czernowitz ; Книги – XXI, 2016. – 80 с.

ISBN 978-617-614-104-4

«Щасливі голі люди» – тематично об'єднаний цикл оповідань Катерини Бабкіної про щастя або, якщо точніше, про те, що стається з нами перед ним. Це історії про покоління тих українців, хто ще краєм життя застав совок і руїну по ньому, хто виріс і зміцнів як міг, радше не завдяки, а всупереч усьому, що з ними відбувалося; про те, як ці люди живуть тепер і взаємодіють зі світом, в якому – і війна, і любов, і еміграція, і Ханой, і Нью-Йорк, і мертві, і живі, і сліпі, і немудрі. І головне – про те, як з цим усім бути щасливим.

ББК 84(4УКР)6

Жодну частину з цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва.

Видання здійснено на замовлення
Міжнародної літературної
корпорації Meridian Czernowitz

© Катерина Бабкіна, 2016

© Meridian Czernowitz, 2016, *видання українською мовою*

© Сергій Майдуков, 2016, *обкладинка*

ISBN 978-617-614-104-4

Замість передмови від автора

...

...не забудь також сказати про тих, хто тобі ні в чому не дорогий,
хто тебе не любив або не беріг, хто на берег не допоміг зійти,
і також попроси за таких, які називаються пристрасно – вороги,
і звичайно за тих, котрі злі, слабкі, не такі, як хочеться, не як ти.
Теж обов'язково за тих скажи, хто у полі, в морі, в саду, в кіно,
хто упав, підстрибнув, присів, лежить, хто в садок дитячий вперше іде,
хто горить у пеклі, хто пік пиріг, хто купив костюм, хто розбив вікно,
хто сказав, що зробить, але не зміг, хто не знав куди чи не бачив де.
Краще називай їх на імена, щоби іменам не згубити лік –
ту, що дотепер все одна й одна, і того, хто нам ремонтує дах,
хто щодня паркується, як не слід, хто вкладається спати на правий бік,
хто збиває взимку зі сходів лід, хто зневажив страх, хто поліг в боях.
Над тобою вогник горить нічний, тихо у кімнаті і надворі.
Ти тепер прозорий, легкий, нічий, менший від комах, тонший від роси –
вирушай, потік; проростає, горіх; долети до того, хто нагорі,
не забудь, не схиб, розкажи про всіх і за всіх однакове попроси.

НОСИ І КРОСІВКИ

Коли батько був зовсім уже слабкий, і я приходила до нього в лікарню – так це тоді називалося, а було насправді просто місцем, де повільно помирають середньо затребувані цим світом люди, – він завжди, завжди мені казав: не роби з себе казна-що, носи кросівки. Він так наголошував, а може, просто мусив зробити вдих після кожного слова, але виходило, ніби за кожним з них був знак оклику: носи! кросівки!

І я уявляла їх окремо – носи і кросівки. Найкращі носи я бачила в церкві в поріздвяну неділю, коли ми з другом, німецьким діджеєм, з'їли LSD і прибилися до нічної служби на тепло: там красиво співали і було дуже людно. Люди з візками, з малими дітьми, жінки в хустках і розціпнутих пуховиках, старі чоловіки, які впівголоса обговорювали свої справи, – від людей валила пара, стояв шепіт, запах, у людей блищали очі, від шапок, що їх зняли з морозу і тримали тепер в руках, на різних головах їжачилося наелектризоване волосся.

І з цього всього висувалися носи – великі, покручені, пористі, як гриби, або блискучі, гладенькі, наче зелені груші, носи ворушилися і більшали, носи прокладали собі повагом шлях у мороці й на товпі, тягли за собою похмурі обличчя і важкі тіла. Я тоді зачудовано дивилася на ті носи, дивилася без кінця, перед моїми очима громадився цілий неймовірний світ носів, а потім Андре, мій друг, зомлів і впав – і всі ці носи залементували і рушили до нас, рушили на мене.

З кросівками було простіше. Скільки себе пам'ятаю, кросівки стояли впокорено в коридорі: нерухомо, мовчки, безпечно. На них була своя окрема поличка, ціла поличка на дві пари кросівок: чорні дісталися мені ще від двоюрідного брата, але білі були вже зовсім мої, ми з батьком купили їх на базарі, коли мені виповнилося дванадцять, щоб я могла ходити на фізкультуру і не соромитися чорних старих хлопчачих кросівок. Але вийшло так, що на фізкультуру відтоді я не ходила ніколи. В роздягальнях у школі билися і крали речі, часом їх просто відбирали силою, навіть одяг, і вчителі закривали на це очі; хлопці зі старших класів безсоромно входили до дівочих роздягалень і видивлялися, в кого місячні, а тоді хапали безпомічну малу в самих трусах,

з яких безнадійно стирчали зім'яті крильця, іноді не зовсім чисті, і виносили її в коридор. У дванадцять я захворіла і тому не дізналася, що відбувалося в роздягальнях для тих, кому чотирнадцять і більше, – захворіла, власне, щойно ми купили ті кросівки. Коли після грипу в мене почалося запалення суглобів, був кінець жовтня, і з безкінечним болем, таким, ніби тебе ламають, та температурою під сорок мені назавжди засоціювалося жовте, жовте і коричневе, мертвотні, злі кольори, скроплені блиском скупого, проте щоденного дощу; а з лікарні я повернулася додому й, відповідно, до школи аж у квітні і відтоді тягла ліву ногу, і ліву руку теж не могла як слід підняти, цього, правда, було зовсім не видно – ви часто бачили на щодень, аби хтось брав і отак до кінця піднімав угору пряму ліву руку? От і я з цим не стикалася. Від занять спортом я була звільнена до скону. Щоразу відтоді, коли щось таке ставалося в роздягальні, я все думала: як мені пощастило, як же мені пощастило.

Кросівки – і чорні, й білі – я викинула, разом із батьковими речами і, правду кажучи, більшістю меблів, коли залишилася нарешті зовсім сама, викинула з якоюсь полегкістю навіть – мовби разом із радянськими меблями, поганими речами

і кепським взуттям можна було позбутися і всього, серед них пережитого. Але було не можна.

Відділення диспансеру, де в самому кінці опинився батько, стояло просто серед парку: колись тут були мисливські угіддя шляхтичів, качки, хорти, меткі кулі і швидкі коні з манірними вершниками сновигали між дубів та грабів, а по тому лишилися самі тільки дуби й граби, між ними зробили кілька доріжок з такого собі асфальту, і якийсь час це називалося парком розваг, але з розваг там був тільки тубдиспансер і кілька неочікуваних гойдалок у заростях. Там – це називалося «на качелях» – збиралися безнадійні представники місцевої молоді: вони навідувалися ночами на смітники тубдиспансеру за шприцами, відразу на місці їх використовували і, природно, поверталися знову ж таки до тубдиспансеру вже як відносно постійні (ніхто так чи сяк не затримувався там надовго) пожильці. Такий був їх кругообіг у природі. Шприци, які за кількістю тубіків (так лагідно казали на них медсестри) виписувала на диспансер зовсім молода тоді держава, використаними збирали інші і невдовзі опинялися теж серед тубіків, нарешті заслуживши право використовувати ті шприци першими.

Вони ніколи мене не чіпали, навіть не гукали. Діставшись парку, я вже накульгувала зовсім від-

верто: це був кінець дня, довгі березневі сутінки спускалися звідкись згори, вологі, висли на гіллі старих дерев. Я носила куртку з поясом і чобітки на підборах, і через ці підбори накульгувала ще сильніше, ніхто й не зважав на мене, поки я довго, довго, безкінечно довго йшла прямою розбитою алеєю повз оці «качелі» до найдалшого корпусу.

Зранку я ходила на пари в музучилище, хоча сенсу, глянувши правді у вічі, в цьому не було ніякого, крім хіба убогої, але корисної стипендії: грати пристойно зі своєю рукою я не могла ні на чому, а вчительок музики, сольфеджіо і хорових співів училище щороку й без мене випускало стільки, що навіть якби всі в місті вирішили присвятити себе раптом вивченню гри на музичних інструментах, гармонії та хорових співів, то учні супроти вчителів усе одно опинилися би в меншості. Але зі школи в будь-якому разі краще було забратися, і батько дуже хотів, щоб я бодай десь вчилася, а до вибору тим, хто пішов зі школи в чотирнадцять, крім музучилища, були навчальні заклади при цементно-шиферному та деревообробному комбінаті.

Власне, деревообробного комбінату мені уникнути і так не вдалося. Після пар я йшла на роботу до крамниці; мені дуже пощастило, що через

пари я заступала на зміну по дванадцятій: люди, в яких хтось помер, зранку зазвичай бігали в РАГС та соцзабез, домовлялися зі священником, викупували місце на кладовищі, залагоджували інші формальності – й тільки потім потрапляли до нас, тобто потрапляли до мене – це важливо, бо заробляли ми з продажу. Все, на що в умовах запалії в колапс торгівлі йшла оброблена комбінатом деревина, це були труни.

Сідати на роботі було не можна – зрештою, все, на що було можна сісти, це були труни, чорні і жовті, лаковані, оббиті зсередини тканинами або зовсім прості, схожі на ящики для інструментів, що їх ще за радянських часів тримала баба на дачі. Потім часи радянські минули, з ними якимось невловимо на користь когось спритнішого минула бабина дача, тоді й сама баба минула, а ящик один такий ще довго стояв у нас вдома, накритий, щоправда, якимось килимом. Дитиною я думала, що в тому ящику й лежить сама баба, бо куди вона інакше ще би ділася, на похороні я не була, дешевої нелакованої труни не бачила, але про щось, очевидно, здогадувалася. На кінець дня м'язи під моїм лівим коліном тремтіли від напруги, але я не сідала. І не накульгувала.

А потім, о шостій, я замикала крамницю, ховала ключ для горбатого Колі, свого вранішнього

напарника, і йшла додому. Там розігрівала батькові їжу й несла її через парк у лікарню. Тільки в парку, розділяючи свою таємницю з деревами та майбутніми тубіками на качелях, я робила нарешті лівою ногою менші кроки і не ставала навшпиньки, і припадала на неї так, як було не боляче та найзручніше (і найбільш помітно). Тубікам не було до мене, мабуть, саме через цю ногу ніякого діла, а дуби і граби теж нікому нічого не розказували, і тільки батько, який уже не міг виходити, але ще міг заздро стояти коло вікна і спостерігати за тими, хто ще виходив і кури в закутку біля умовної огорожі, бачив, як я шкутильгаю через парк, і щойно я розгортала з газет банки з теплою картоплею в смальці і якимись принизливими сосисками, а іноді навіть м'ясом, заводив своєї:

- Не роби з себе казна-що, – казав він мені, і десь йому в грудях з хрипами ворухився і вмощувався страшний, певний себе звір, – носи кросівки, чуєш мене, кросівки! Носи! Хтось тебе полюбить, думаєш ти, за оті чоботи на пластмасових каблучках? Не за це полюблять, за інше.

Я приносила і приносила йому гарячу їжу щодня, і ліки, і книжки, аж доки він не міг уже ні читати, ні їсти, і навіть ліки були йому без сенсу,

в квітні чоботи змінилися на туфлі з доброго шкір-замінника, блискучі, під зміїну шкіру, потворні, якщо чесно, туфлі, і теж на підборі, і батько дивився на них, і все казав і казав до останнього, уже зовсім пошепки: носи. кросівки.

Полюбили мене й справді зовсім не за дешеві підбори і навіть не за силу, вигартувану ними, а радше – навпаки, всупереч їй, цій силі. Батько, звісно, так про це вже й не дізнався, але, певна річ, мав рацію.

КОСТЯ

Вийшло так, що в дитинстві сукні шив мені дід. До війни він щось там точив на верстатах, якісь досить точні деталі, пальці мав чутливі і обережні, а на війні втратив очі. Очі – не ноги, баба прийняла його радо, до війни були вони так собі, пара до танців, а по війні цілий дід, кремезний, теплий, справжній – хіба без очей – міг вважатися за сильно пощастило. Дід не лише гарно танцював, але й умів домовлятися, а тому якось та десь усе знаходив собі підробіток, переважно через товариство ветеранів читав у технікумах лекції. Лекції були з наукового комунізму, ну та менше з тим. Яюсь за тими лекціями дід навіть примудрився отримати заочно історичну освіту. Ходив усюди з тим тонким гучним патичком і в стильних окулярах, усі йому допомагали.

За верстатами дід дуже сумував. Верстат йому нагадувала бабина швейна машинка “Подільськ” з її металевим брязкотом і легкодоступними, змащеними солідолом механічними частинами: на

ній баба зшивала з попсутих підковдр простирадела, з протертих простирадел – наволочки, а з протертих наволочок – мішки для круп. Ніколи нічого вишуканішого за котоновий мішок на гречку баба не вшила та й не намагалася. Зрештою, вона була бухгалтером у Військторгу, це означало і гроші, і зв'язки – і одяг вона шила який хотіла в кого лише заманеться.

Дідові подобалося торкатися машинки, гладити її, обмацувати. Крутити потрошку ручку, слухати, як рухається голка, або ще підставляти під голку листок паперу і обмацувати потім залишені нею дірочки. На звук і дотик навчився дід заправляти нитку і відчувати довжину стіжка, швидкість руху голки, години і години витратив він на розуміння того, як за нехитрим рухом, оберт за обертом, сплітається нитка і робить різні шви. Цього всього я, власне, не знаю, тільки собі придумую: коли я народилася, сліпий дід пристойно вже шив.

Не знаю, кому як, а мені він особливо став у пригоді, коли розвалився Союз і у нас не було нічого взагалі, навіть їжі. Баба й дід вийшли вже на пенсію, а мама працювала в школі: вона викладала безнадійну літературу, бо з літератури ж ніхто не ходить навіть на репетиторство. Учні маму

дуже любили, приходили до неї з квітами ще багато-багато років по тому, як закінчували школу, але з квітів не проживеш.

Раніше шиття було дідовою лише парафією і виключно його ж забавою: він міг подарувати мені сорочку, акуратну, завжди добру за розміром, з бездоганно обметаними дірочками для гудзиків, зелену або чорну; або часом вшити ляльку на руку – таку, в яку пхаєш пальці і можна робити ляльковий театр, ведмедя чи навіть слона. Рот і очі прострочені в них завжди були ниткою одного кольору – темно-коричневою, надійною, міцною.

А тут я взяла раптом діда в свої руки, і з того зробилася змова, теж міцна і надійна, така, що зблизила нас і дала обом тоді змогу не збожеволіти – і мені, в мої майже 9, і дідові, в його майже 70.

- Де тримає баба отрезі? – спитала я якось діда.

“Отрезів” – звитків добрих, гарних тканин – я знала, вдома з часів Воєнторгу було вдосталь. Діда бабині отрезі не цікавили, він любив прості і чесні тканини, найбільше – грубий катон. Але де отрезі лежать, дід, звісно, знав: удома він знав усе краще за всіх, якщо загубиш щось, завжди слід було питати діда, і він зразу й казав де і переважно не помилявся.

Я вибрала темно-бордовий оксамит або, як казали на нього, плюш. Мені здавався він розкішним, якимось таким, як у журналах Burda, що їх хтось на-звідки приносила мама погортати не надовго, на день-два щонайбільше. Бабі було вже тоді не до отрезів, вона торгувала на базарі цукром і крупами, відсипаючи потроху в ушиті нею ж колись мішки, щоби ми всі взагалі не зійшли на пси. Мама приходила зі школи і вчила англійську: в перспективі скласти якісь іспити в інституті післядипломної освіти і змінити фах здавалося їй вирішенням усіх проблем, англійську вчити хотіли тоді всі, вона довго воювала зі словами wardrobe, obsolete чи education, і потім навіть склала іспити, але мову так і не вивчила.

Ніхто, коротше, нам із дідом не заважав. Він довго й уважно слухав, яка мала бути сукня, пряма, так, але приталена (трошки) і з виточками на грудях (навіщо, Настько? – і дід сміявся), і щоби можна було підшити підплечники (спороті з котрогось із бабиних піджаків), і три гудзички (я сама дошю), і круглий виріз, і рукави на три чверті, і вище коліна, але не сильно.

Дід обережно водив уздовж мене руками, обмацував плечі і стегна, і руки, і ключиці. Коли нікого не було вдома, ми згорнули килим, дід розсте-

лив на підлозі бордовий плюш і повзав по ньому, вирізаючи лише йому, дідові, зрозумілі шматки спеціально нагостреним з обох боків ножем, який він уже давно собі придумав і нагострив. На паркеті після цього лишилися засічки й подряпини, згодом там, під килимом, їх зробилося ще багато. Шив дід дуже повільно, але воно того вартувало.

На першій своїй шкільній дискотеці я мала найкращу сукню. Тоді ще модні були гольфи, щоби тільки закривали коліно; я обрізала якісь старі теплі чорні колготи, і дід на своїй машинці обметав мені верх, ці гольфи весь час сповзали, але з такою сукнею ніхто на це не зважав.

Дід не розпитував, як мені було в сукні. Дід спрагло чекав, якою ж мала бути ще одна.

За тим ми і провели три наступних роки. Я гортала журнали, які приносила мама, і переповідала дідові все, що бачила там, про тканини і фактури, фасони – виточки, лацкани, довжини, силуети. Разом ми гладили і обмацували бабині отрези – вибирали. А тоді чекали, поки всіх не буде вдома, згортали килим, розгортали черговий отрез – і дід кроїв, навпомацки, залишаючи на паркеті ці особливі шрами – я дотепер так і не лакувала його, цей паркет, килимів уже, ясно, немає, але затерті ногами де-не-де проступають кравецькі порізи. Дід був

мені найліпшим другом, знав усі мої думки й таємниці, і навіть пробачив, коли одну із суконь я продала однокласниці Мар'яні, я цим пишалася, а от дід чомусь не оцінив, в його радянську свідомість не вписувалася жодна несанкціонована торгівля. Звісно, я робила це й потім, але потайки, дід ніколи не питав, де та чи інша сукня і як часто я їх вбираю. Я підкидала гроші мамі – дрібними купюрами, в гаманець, ніби вони там і були, або ще казала, що знайшла на вулиці, або й просто витрачала сама, на тістечка, кока-колу, помаду і постери.

З часом суконь мені було треба все менше, в мене з'явилися джинси-кльош, і міняти можна було тільки сорочки, футболки і светри, все менше часу я проводила з дідом: йому не подобалася музика, що її я воліла слухати з кволого програвача-фм, та й все менше ставало думок, які я би наважилася з дідом розділити. Всі його історії були переслухані, баба стала немічна і вже нікуди не ходила торгувати, часом мовчки сиділа при дідові, він крутив собі потроху машинку, а баба дивилася на нього, ніби колись не надивилася і тепер надолужувала.

Сукні дід продовжував мені шити, все повільніше і повільніше, і всі вони, до останньої – для академконцерту в музичну школу – були пречудові.

Тихо, за машинкою, він і відійшов – мабуть, таки страждав від самотності, бо з якоїсь дурості, як ми з'ясували вже потім, попрострочував машинкою сторінки деяких книг і багато старих фотографій.

Я так і не викинула жодної із тих суконь, стільки сліпої любові і нерозмінної пам'яті в них залишилося; якби могла, то, мабуть, відкупила би й ті, що, вбравши раз чи два, продала однокласникам.

Майже двадцять років по тому Костя, сліпий після боїв за Щастя, опинився в мене вдома, і це було дуже незручно.

Я заїхала за ним у лікарню, де він все ще був на денному стаціонарі, хоча вже вивчив брайль, шукав роботу і долучався до громадської діяльності, у п'ятницю о п'ятій. План був такий: погуляти з ним коло ріки. Подихати цвітом дерев і молодим листям, послухати пташок, як діти сміються, можливо, я вмовила би його заїхати в молл і купити йому щось із одягу, добре, потрібне, це вже потім я зрозуміла, що ні, мабуть, не вмовила би. Ну, але менше з тим, увечері я мала відвезти його до батьків, на лівий берег, і там Костя й лишався на вихідні.

Вийшло так, що я оплатила Костине лікування, грішми було найпростіше допомагати солдатам цієї дивної війни у власній країні, але він сам захотів познайомитися, як висловилася волонтерка,

побачитися, хоча яке вже тут побачитися, коли один із двох без очей.

Дощ вперішив саме на під'їзді до набережної. Я дуже старалася бути бадьорою, весь час посміхалася, ніби Костя міг мене бачити, посміхалася, як ідіотка: так незручно мені було. І весь час говорила. А Костя тримався впевнено і стримано, здається, втім, я не сильно йому подобалася.

Коли стався оцей дощ, стало зрозуміло, що ніхто ніде гуляти не буде. Я поткнулася було на міст, у бік Костиного дому, але ціле місто вирішило перебраться на Лівий берег, і корки стояли, ніби до завтра. Якось треба було розважатися кілька годин, розважатися зі сліпим Костею, якому я не до вподоби.

- Може, в кіно? – запропонувала я і навіть не одразу зрозуміла, що не так. Спершу запала мовчанка, я думала про те, що Костя сильно за мене молодший, років на десять чи щось коло того, а тоді він розреготався. Чесно, щиро, по-справжньому.

І я засміялася також. Я раптом відчула, що більше не не подобаюся йому.

- Не треба в кіно, – сказав Костя, – куди ви хочете?

- Що? – перепитала я.

- От ви – куди хочете? – спитав знову Костя. Ми

стояли на світлофорі, дощ барабанив у скло, двірники працювали на максимальній швидкості.

- Я хочу додому, – чесно сказала я, – в мене був довгий день, я багато працювала і голодна, і хочу додому. Хочу туди. Так.

Я нечасто приводила чоловіків, але Костя і не здавався мені чоловіком. Він сів за стіл на кухні, щось таке в ньому було просте і шляхетне, я кинула на сковорідку два червоних стейки й увімкнула витяжку. Він простяг руку і обмацував стіну навколо себе, а тоді знайшов полицю і став обмацувати, що на полиці: свічник і мої записники, запасні ключі від машини, дріб'язок з різних країн, фотокартки без рамок – мамині, баби, дідову в мундирі, зразу після війни, ще якісь знімки моїх друзів. Витяжка гуділа, м'ясо смажилось, я прочинила вікно і закурила – знадвору шелестів дощ. Ми поїмо, і я відвезу його додому, мені було добре від того, що між нами не виникло неприязні, і ще я дуже боялася, що він почне обіцяти, що заробить і поверне мені гроші за лікування чи щось у такому дусі. Нічого з цього не сталося, і тепер було легко.

Я навіть не одразу зрозуміла, що Костя щось говорить.

- Що? – перепитала я, виринувши з дощу і викинувши напівдокурену цигарку кудись униз.

- Я люблю тебе, Настька, – повторив він, – і пам'ятаю на дотик навіть тепер.

Спершу я захотіла повестися грубо: викликати йому таксі – і нехай забирається, навіть без очей, з такими заявами, що він узагалі собі думає, на що розраховує, але швидко стало зрозуміло, що це не він мені говорить, а хтось інший. Хтось інший сказав, а він лише повторює, передає.

Костя тримав у руках дідову фотографію – прострочену, як мені раніше здавалося, машинкою в кілька рядів у нападі якогось печального старечого божевілля.

Костя провів по затертих дірочках пальцями і сказав ще раз, повільно:

- Я люблю тебе, – скільки ж книг, подумала я, де він наосліп лишив мені примітки й поради, свої особливі трактування, що їх хотів розділити зі мною; скільки фотографій, де є смішні або не дуже його коментарі, – Настька, і пам'ятаю на дотик, – старі листівки від невідомих мені людей, на яких він дірочками розповів мені, хто вони були в його, а отже, й певною мірою в моєму житті; стільки любові він залишив мені на потім, на таке довге, довге, нескінченне потім, я могла би ніколи не віднайти цього скарбу, не зрозуміти цих літер, але він точно знав: віднайду і зрозумію. І Костя закінчив: - Навіть тепер.

ДОБРА БАБА, ЗЛА БАБА

Час виїдає відмінності дрібною ложкою, прицмокуючи, смочче з тебе досвід, пам'ять та чуття світу цього. Жінки бувають гарні або ні, або ще які завгодно. Це жінки відрізняються кожна від кожної: струнка, білява, кирпата, погано вбрана, дура там або елегантна, граційна, серйозна, грудаста, грайлива, млосна. Тисячі слів можна підібрати до якоїсь окремої жінки, до кожної дівчинки, дівки. А як стаєш бабою, то баба тільки й буває добра або зла. Баба – це архетип.

Як маєш кругле лице, акуратний ніс і пулькаті очі, то на старість стаєш, значить, добра баба. Добра баба буває жирна, волоссячко рідоньке, добра баба – ніби картопелька обтрушена. Добра баба зворушлива, жаль її всім, добра баба – як з картинки, як пиріжок, рум'яна, усміхнена баба. Або ще інша добра баба буває – маленька, сухонька, компактна баба. Кофта в неї на гудзиках. Таку бабу аж боязко, що роздушиш, добру бабу в ліфт пускають першу і в тролейбусі їй місце дають. А зла баба – як

родіна-мать, кінь педальний зла баба. Висока зла баба, кістлява, носата і бровата. Зморшки в злої баби коло рота – як вуса, зуби в злої баби рівні, великі, свої лишилися.

Я зла баба, зла.

Але це не так, як цілий час ходиш собі і думаєш: я зла баба. Ні.

Увечері почистиш собі свої зуби і ляжеш – і цілу ніч танцюєш-танцюєш, і ноги так високо піднімаються, як у балеті. Так танцюєш, аж ніби над підлогою. Кажуть: як уві сні літаєш – ростеш, значить, а коли баба – то що вже, куди ростеш? Хіба що в землю, углиб. А все одно танцюю і танцюю вночі, а щоби піднятися над підлогою, треба довго-довго не дихати уві сні, і тоді щось тебе відпускає і виходить геть – і тиск, і нирки хворі, і самотність сухотна, і вити не хочеться, і байдужість якась особлива, стареча, все геть виходить, і ти вже танцюєш у повітрі. Сукня зелена, як у розмальованому кіно. Зранку встаю і легко так йду собі до дзеркала в коридорі, дивлюся: аж там – зла баба, і баба ця – я.

Раз була вернулася, нє, думаю, не я. Вділа сукню зелену, рум'яна дістала, туш. Волосся в поні зав'язала, як Одрі Хепберн. Намалювала очі. Як дивишся в маленьке дзеркало – все нормально; окремо губи нормально, окремо очі нормально,

нарум'янені вилиці нормально, чоло припудрене нормально. Губи блиском помастила, пробнік мені кинули в поштову скриньку, блиск прозорий, липкий і пахне, як клей-карандаш. І йду назад у коридор до великого дзеркала. А в дзеркалі – сукня зелена, а в сукні – зла баба намальована.

Хочеться вбити злу бабу, але це ж я.

Йшла це раз із Сільпо і бачу: добра баба йде. Добра баба – як снігова: голова, верх і низ, три акуратні кулі, сукенка в квіточку, кофта – та, кофта на гудзиках, ноги грубі важко пересуває – все теж, мабуть, уві сні танцює, навіть якщо в житті ніколи так і не танцювала, як я колись. І йду собі за нею. Може, в неї внуки, може, вона їм сирники смажить і гуску пече, може, вона не просто так добра баба, не баба-архетип, а насправді.

А вона йде і йде, і раз така – в Лідкин під'їзд.

Лідка білява була, маленька, ростом на голову за мене нижча. Ми з Лідкою в другому класі горіх посадили, і потім я на нього стала і зламала. Горіх роздвоєний виріс, одна половина моя, значить, а інша Лідкина. Великий тепер, вночі Лідкина половина мені у вікно шкребеться, а Лідка потім кліща енцефалітного проковтнула і гнила тихенько сім років, ми всі за неї і забули. Сестра її тільки за нами ходила і казала: приходьте до Лідочки, але я так і не

прийшла ні разу. Все мені здавалося, що в Лідки всередині ті кліщі розплодилися, кубло ціле, і смочкуть її, як оце старість тепер мене смочче зсередини, тому і хвора. Ту сестру ще з піонерів вигнали, а чого вигнали, питається, бо участі в загальному житті не брала. В Лідкиному зато брала. Бузок їй ламала і коло ліжка ставила. Після того в школі хто не хотів розову прививку ковтати – всім про Лідку років ще з десять казали, хоча хто його пам'ятає, чи то від того самого була прививка. То, мабуть, і є сестра Лідкина – добра баба, а внуків нема у неї, я знаю. Я потім довго ще з Сільпо за нею ходила. Добра баба і за нею – зла баба. Не бачить вона нічого майже, мацає моркву в Сільпо і мацає, я аж знудилася, а як покладе на вагу і дивиться на кнопочки ті, ніби там ціла «Війна і мир» написані, а там же тіки ж і пише: морква вивозна н/ч, чотири дванадцять за кіло. І з Сільпо носить моркву і курку бліду, і цукор; ні сир, ні цукерки, ні кіндер-сюрприз. Значить, нема нікого.

А тепер вона щось не ходить. Все її виглядаю, але чужі якісь баби, добрі і злі, а сестри Лідкиної немає. А оце ще приснилася мені, ніби встаю я вночі, а горіх мені у вікно шкрябає і шкрябає, а тоді дивлюся: а на горіхові тому, прямо коло мого четвертого поверху, Лідка сидить у носочках білих і в спідниці сонце-кльош, як тоді, коли ми горіх садили,

така і сидить, ногами мотилеяє, і спідниця її біла аж світиться в темряві.

А знизу баба добра, сестра її, кофта в неї на гудзиках, і скавчить так жалібно: “ви заходьте до Лідочки, заходьте”. Я вікно прочиняю, а Лідка руками на мене махає і кричить на весь двір прямо: геть іди, зла баба, геть! Дзвінко так кричить, а тоді раз – ногою на мене брикнула, погойдалася і впала з горіха, тихенько шелеснула вниз – і нема Лідки.

Я зранку встала, дивлюся: біле щось внизу під горіхом вітер шарпає. І пішла, попри дзеркало в коридорі пройшла, на злу бабу там подивилася. Зійшла вниз, обійшла будинок, а то кульок целофановий білий, чай на ньому якийсь намальований і королева англійська, затерта, правда, засраний кульок, праний. От королева англійська – не добра і не зла баба, якась баба усереднена. Не може бути такої баби.

А кульок я на смітник віднесла.

Японські баби – всі добрі, личка у них пласкі, очка вузенькі, носики круглі – ціла острівна популяція добрих баб, я їх у журналі «Наука і життя» бачила. А німецькі баби злі, як Марлен Дітріх, носаті, ротасті. Або ще є баби запухлі – не добрі і не злі, так просто собі і є – баби, які п’ють, отже, бабів не два, а три види буває, і ще англійська королева.

Іноді я собі думаю: якщо сісти на сонечку тихенько і сидіти, погойдуючись, чи можна потроху втруситися і всохнути зі злої до розмірів і пропорцій доброї баби? А з іншого боку, кам'яні баби степові – всі вони малі баби, а злі, неправильно всохли, значить. Ми з Лідкою тих бабів у краєзнавчому музеї бачили, несерйозні зовсім якісь баби, як гноми садові, їх ще коло Сільпо продають нерозмальованих зараз, крадених, напевне, тих гномів. Очі в них білі, порожні; мертві, значить, гноми ці, кажуть, жук в них не живе і волога їх не бере. Цікаво, а старість бере? Старість все бере, старість, як кліщ, плодиться всередині і ссе тебе потроху.

А тепер вночі горіх шкрябає у вікно, я до вікна, а там Лідка в спідниці своїй світиться, погойдується. Я їй тихонько кажу з глибини кімнати, щоби не побачила знову, що я зла баба і не попадала з горіха: Лідко, а ти яка би баба була? А Лідка відповідає так дзвінко, на весь двір: я би добра баба була, а ти баба зла, бо не прийшла тоді до мене. А якщо тебе нема, тоді, кажу, ти яка баба стала? Я кам'яна баба, каже Лідка, маленька кам'яна баба, от якою ти мене пам'ятаєш – така завелика. В степу стою, там кліщів немає. Приходь тепер до мене, сідай і сиди, доки всохнеш.

Якщо тоді не прийшла – тепер приходь.

ПАПАША

Море відступило звідси так давно, що черепашки всі покришилися, побилися на пісок, та якщо колись і пощастить знайти черепашку, десь під мохом, під колючим плетивом, серед старого коріння, то це хіба черепашка від равлика, а равлик жив улітку, а потім здох і висох. Зате весь пісок тут – це пісок із самого дна, покришені морські черепашки, скам'янілі найменші водорості, сосна добре на ньому росте, а картопля так собі. Тим-то коли тато кажуть, що Папаша лишився десь тут ще з часу, як море відступило, я йому не сильно вірю. А Саша взагалі не вірить.

Ну, але Папаша древній.

У нас тут багато древніх, більше древніх, ніж будь-яких інших, хоч їх і не всіх видно. В кожному домі так і є хтось древній один. Але Папаша всіх у цьому плані перевершив. У церкві ми з Сашею роздивляємося тих древніх, хто ще з домів виходе. Є Казік Вінтонів, наприклад, він на візку, не інвалідному – такому, дитячому, все одно він уже

весь всох і маленький такий зробився, його донька привозить, тета Надійка. Казік древній. Є Марія Дорівна, Марія Дорівна ходить сама, але до церкви вона, мабуть, іде цілий тиждень, вона по-моєму взагалі не древня, а просто одвічна.

Вони все хваляться одне перед другим. Не як ті звиклі старі, хто на що недужий, а вони хваляться навпаки: хто на що все ще дужий. Хто доки дожив. Кожним тижнем хваляться, кожним днем, у них ніби таке змагання: хто з них перший не вмре.

Але Папаша древніший, хоч і не хвалиться. Та й до церкви Папаша не ходить. Якось ми його взяли з Сашею й повели, він нічого, спочатку йшов потроху, шамкав щось, тепло було, ми його ще якраз перед тим помили. Коли Папашу помити, від нього не так і смердить, тільки з рота. Що в нього там смердить – не ясно, зубів нема все одно, і язика по-моєму теж нема, я заглядала. Саша каже: це пів`язика, він його міг собі відкусити, коли падав звідкись, наприклад, або йому його відрубали за злочин. Ніби в морі так роблять. Ну, тобто говорить Папаша погано, а тому нечасто. А от тоді сказав. Побачив церкву, зрозумів собі щось, куди це ми йдемо, і сказав: йоб твою матір. Розвернувся і назад пішов. А ходить Папаша погано, ще гірше, ніж говорить. Ми побули з Сашею трошки, подиви-

лися на Казіка Вінтоніва, Марію Дорівну, дочку Михайлини Дмитрівни, яка з Канади прилетіла в гості, службу послушали – і йдем назад. Нагнали Папашу, не далеко відійшов. Але йде. Йде і плаче. Плаче Папаша страшно, ніби дихав був і раптом забув як. Я його вже так перепрошувала, яблука йому терла найліпші, терте яблуко він може їсти. Юшку може, картоплю товчену зі сметаною. І самогон. А хліб не може, тож на хліб дивиться Папаша сумно і сторожко, особливо на хліб із цибулею. Тоді, після церкви, я розжувала йому той чорний хліб із цибулею і виплюнула на долоню, а сама пішла до Саші, щоби не дивитися, як він то губами обережно збирає з долоні. Більше Папаша не плакав, любить хліб страшно, як кінь.

Папаша в нас набирається сили. Тато кажуть, у нього є ще сім років, доки флот відходитиме*. Тоді флот забере Папашу з собою. А набирається він сили, щоби дістатися до моря, дійти, мабуть, планує, до свого флоту, ну, бо від нас же флот його як забере? Ніяк. Тому й плакав, що німецький. Папаша – старшина другої статті, хоч я не знаю, що то за стаття така, бо ще не ходжу до школи. А Саша

* За українсько-російською угодою від 1997 року Чорноморський флот Росії мав залишити Севастопольську базу у 2017 році. Згідно з Угодою, підписаною Віктором Януковичем у 2010, термін перебування флоту в Севастополі було продовжено до 2042 року.

ходить, але він теж не знає. Тато сказали: так йому в документах написано. Папаша весь синій. Ну як весь – від пояса вгору, спина, груди і ще руки. Саша каже, там були намальовані якорі й морські потвори, але розплилися з часом. Не розумію, чому розплилися, а Папаша по них лишився синій. Море що, теж синє, тому що всі з нього розплилися хто куди міг? Річка в нас не синя, зелена, прозора, а після дощу – як глина, флот по ній не ходить, по ній взагалі ніхто не ходить, навіть худоба, бо течія з ніг збиває. Літом ми з Сашею знаходимо мілкі заплави і купаємося там, лягаємо на каміння. Вода холодна. І Папашу там миємо, а коли нема заплави близько від дому, миємо Папашу з відра, прямо на городі.

Я собі думаю, то Папаша посинів від холоду. Папаша випав з поїзда дві зими тому, тато його знайшли собі та принесли додому. Ми з Сашею думали перше, що то дитина – такий він був малий з виду. Тато кажуть, він із Севастополя, але поїзд із Севастополя до нас у гори не ходить. Що Папаша робив у тому поїзді, куди їхав, нащо? Я не знаю, і Саша не знає, а тато не кажуть – мабуть, не знають теж. А Папаша в нас так і лишився. Знайда. Приймит. У нас ні худоби, нічого нема, то тато сказали: менше вже і так не буде. І лишили Папашу собі.

Саша малює кораблі на тих листках, що поза-лишалися в зошитах на кінець чверті чисті, і показує Папаші. Де Саша бачив ті кораблі? В книжках у нього немає про кораблі, я всі його книжки з школи подивилася. Один корабель у школі є на фотообоях, я бачила на лінійці на Перше вересня, але там же лише один корабель, а Саша малює і малює різні. Може, хіба по теліку. Але в нас і теліка немає.

Тепер квітень, і скоро яблука зацвітуть і груші-срачки. Ми з Сашею город уже додбали потроху, але Папашу ще не мили: холодно, вітер. Вода в криниці піднялася, і хмари лежать довкола долини вже не такі чорні, як зразу по зимі. Папаша любить страшно ті хмари по зимі дивитися. Саша каже, це тому, що вони подібні на Чорне море.

Тато прийшли ввечері з роботи і кажуть: ну, Папаша, маєте ще часу. Той, кажуть, наш новий, взяв підписав з Росією, флот тепер буде до сорок другого року стояти, аби він так став і стояв, як за-кляк. А мені то шо, кажуть тато. Подумали і налили Папаші самогону, але самі не пили.

До сорок другого ще не сім, а тридцять два роки. Це я тоді буду така, як тато. А Саша більший за тата. А Папаша, певне, такий самий буде, як тепер. Набереться сили і піде на свій флот.

Рука в Папаші тремтить, коли він п'є той са-
могон. У горлі в нього булькає, як у криниці, коли
туди відро спускаєш, а він п'є і сміється собі до
себе. Певне, думає, що за тридцять два роки точно
набереться сили. Може, він до того часу розкаже,
куди їхав у тому поїзді і в якому ще поїзді їхав до
того.

І я собі думаю: треба порозтягати на Папаші
шкіру, як будемо його мити, добре порозтягати
і подивитися то синє, може, там і намальовані ко-
раблі. А тато кажуть йти спати, і я йду і сплю. Снять-
ся мені кораблі в чорних хмарах над горами, щог-
ли в тих кораблів – як найліпші сосни, а всі разом
кораблі – це великий флот із сірими напнутими
вітрилами, і керує ним Папаша, древній старшина
другої статті. Може, море так і відійшло – не до-
низу, а вверх, над гори. І всі ми на дні моря: і тато,
і поїзд, і річка наша, і Казіка візок, і зошити Сашині,
і церква, і дерева, і скали, й каміння, і я.

Зранку я сиджу з татом і п'ю чай, тепер тато ма-
ють йти на роботу, а я додбаю щось по хаті, доки
Саша з школи прийде. Може, поки його нема,
я вкраду йому трошки листків із зошитів і теж на-
малюю кораблі.

Саша приходить і каже:

- Папаша вмерли.

Бо Саша спить із Папашею, а я з татом.

А тато сидять і нічого не кажуть.

- Та Папаша вмерли, – каже Саша.

А я знаю, що тато думають: що ще мають місце одне на кладовищі, але то для себе, коло мами. Ну, але де його ще покласти. Папаша наш тепер, виходить, нам його і ховати. Зате службу не треба, думаю собі, якщо буде служба, Папаша відкриє очі і скаже: йоб твою мать.

Саша стоїть і стоїть, ніби щось чекає, а тато далі нічого не кажуть.

Я пішла собі подивитися мертвого Папашу. Він розкинув руки на постелі і дивиться кудись угору, через дах, ніби просто на ті кораблі, що мені наснилися. Десь там його флот. Папаша весь розпружився, тепер хіба можна було б роздивитися все те синє: чи кораблі там? Які ті потвори? А якорі? Але очі в Папаші страшні дуже і руки так простягнуті, і пальці скрючені, я собі думаю: він мене вхопить, як я підйду, і до церкви не пустить. А може, ще на флот забере, на той чорнохмарний небесний флот.

Я вертаюся швидше, а Саша п'є чай.

- Папаша правда вмерли, – обережно і собі кажу я татові. – Мені страшно.

- Вмерти – не страшно, – кажуть тато. – Жити страшно.

То йому, певне, місця коло мами шкода.

- Це він розслабився, бо думав, що тепер має дуже досить часу? – питає Саша. – Розслабився і вмер?

- Ніколи не можна розслаблятися, – говорять раптом тато. – Особливо – коли здається, що попереду ще досить часу.

РІЧАРД КУРЯЧЕ СЕРЦЕ

Було одразу зрозуміло, що вже ніхто нікуди не йде. Хмари над містом розродилися дощем, а ми все сиділи на кухні, сміялися й домовлялися, де будемо вечеряти, що робитимемо потім. Ми з Сергієм привезли з собою Річарда, дорогою до нас приєдналися Надя і Раду. Три дні в південному місті коло моря були ще від того цінніші, що вкрадені в політичних подій у країні, за якими ми всі – журналісти чи фотографи – вже довгий час стежили невідступно, часом навіть без перерви на сон. Починалося літо, і нам здавалося: літо просить вологи, хоча насправді літо просило крові.

З Річардом ми познайомилися два роки тому в Ханой. Щодня о п'ятій з гучномовців на вулицях там лунали бадьорі пісеньки: в'єтнамцям, котрі поверталися з важкої праці, належало слухати, як дитячі голоси прославляють партію. В'єтнамцям, котрі поверталися з праці неважкої, цього було не чути, вони проїжджали повз нас у великих авто. Ще до того, як гучномовці змовкали, їх глушили

пташині співи: в кожному домі, в кожній кав'ярні, в кожному готелі, в кожній перукарні і, звісно, в кожному магазині Ханоя була клітка з птахом. Їх підвішували під стелею або вгорі на висувних навісах над входами й вітринами, у сплетінні ліан і електричних дротів клітки губилися, та й були вони тісні, малі – птахів видно не було, лише двічі на добу – перед заходом і сходом сонця – вони на кілька хвилин запановували в цілому місті.

Нас хтось із колег одне одному порекомендував, ми домовилися зустрітися біля собору святого Йосифа і якийсь час, знайомлячись, безцільно ходили удвох довкола цього в'єтнамського нотр-даму, такого недоречного серед цілої тої локшини, пальм і конічних солом'яних капелюхів. У дворі там збереглися старі фрески, тріє царі, що несли свої дари через пустелю. Один із них зачудовано вказував рукою кудись угору: дивися, Валтазарє, поглянь, Мельхіоре, ніби казав він, папороть виросла в тому місці, де мала бути Різдвяна зоря, що ж нам тепер робити? І так багато, багато років вони блукали пустелею, ці троє, втративши орієнтир: папороть росла в Ханой з кожної, кожної стіни. Стара жінка, вулична продавчиня з велосипедом, навантаженим фруктами, зупинилася перепочити неподалік, здалося, вона так і спала, стоячи, її ка-

пелюх погойдувався, і кругла тінь від нього погойдувалася на кам'яних плитах у неї в ногах.

Річард був великий і гучний, такий дуже американський американець, він носив футболку "Я не голосував за свого президента", але вона, судячи з вигляду футболки й політичних переконань її власника, залишилася в нього ще з часів минулого президента. Річард марив мертвими.

Він провів два місяці, мандруючи шляхом Чингоншон та іншими знаковими місцями в'єтнамської війни. Річард знімав живих людей так, ніби вони померли, він мав чуття на пози і кути – і серфери, які прилягли відпочити в смузі прибою, виглядали на його знімках, як покинуті після жорстокого бою тіла солдатів, а діти туристів, що ліниво мружилися й спиралися до стін у катівнях, поки батьки слухали гідів, здавалися замордованими маленькими в'єтнамськими партизанами. Навіть групу якихось голландських старих, котрі виселялися з готелю і йшли до автобуса, він зняв, як понурих біженців, і той один, що незручно ніс у руках поперед себе великий наплічник, здавалося, несе мертву дитину.

Знімки Річарда – всі дуже дивні і всі про таких живих мертвих – купували на стоках хороші журнали, навіть Time та Esquire, Річард був із Сіетла і вперше був за кордоном, він узагалі був дуже молодий,

у концепті смерті, в документуванні мертвих тіл серед живого світу він бачив і оспівування плинності й змін, і осуд марнування часу, і соціальний спротив, і бунт проти всього, що пригнічує вільну життєздатність людського тіла, і ще багато різних речей. Ми гуляли тоді цілу ніч, і Річард усе розводився про смерть, і все обмацував камеру на шиї, але ніхто ніде довкола не вмирав і знімати не довелося, натомість сновигало забагато живих, гучних, метушливих – без поняття про особистий простір – людей, сутінки були переповнені людьми. З кожного вікна, з кожного закладу нам намагалися продати їжу, всюди патрали курей і раз по раз під ногами тріскали, лопалися слизькі курячі серця. Іноді з них бризкала кров. Я спитала Річарда, чи він бачив колись мертвих.

- Свою бабцю перед кремацією, коли мені було 9, – серйозно відповів він.

Річард написав мені після прощання з загиблими в лютому. Він співчував; пісня “Пливе кача” зворушила його і він знайшов в інтернеті її переклад; він розпитував що до чого; йому було жаль; він, зрештою, нас підтримував, але я знала, що в нього на думці насправді. Він надсилав кілька разів скупі слова підтримки, відколи все почалося, і я цінувала їх, але вже аж стільки мертвих заразом

він пропустити ніяк не міг. Я порадилася із Сергієм, і ми його запросили.

Коли Річард прилетів, мертвих не було – були полонені, арештовані і зниклі. На сході вже стріляли, але стріляли помірковано, ще не було навіть біженців. Очима Річарда на все це дивитися було нестерпно, але куди вже було його дівати? Він відверто нудьгував і, як дитина, був ображений, що пропустив обгорілу й чорну від спаленої гуми Європейську площу, коктейлі молотова і розстріли. В наметах у центрі залишилися тільки пияки і вар'яти. Закордонні журналісти, фотографи й оператори, яких він міг би знати, саме тоді чомусь роз'їхалися. Річард був для нас новим кроком у вихованні толерантності до інакших, яких у світі безкінечна кількість: до нашої, такої особистої, біди він ставився з чисто споживацькою допитливістю, і ми мусили це прийняти, бо ж загалом нічого поганого він не робив. Кілька днів, поки ми працювали як прокляті з млявими подіями на Сході, він гуляв містом, але зняв тільки один кадр: на Європейській площі, там, де вона все ще була перекрита для руху автівок, зашпортався на частково вибраній демонстрантами бруківці і впав малюк, хлопчик років чотирьох. На фото Річарда він був мертвий, цей хлопчик, безнадійно мертвий, і десь далеко,

на задньому плані, видно було звалені поминальні вінки і згаслі лампадки там, де розстріляли людей.

Напевне, він був геній, цей Річард, геній документування смерті там, де смерті вже нібито немає, геній фіксування повсюдної присутності смерті навіть там, де її ще не можна побачити. В самому кінці квітня ми вирішили втекти в Одесу, до моря, і Річард поїхав з нами.

Тоді на кухні ми сиділи і сміялися майже до ранку, так і не вибравшись на вечерю, Раду мав вино, наступного дня нічого не треба було робити, ні писати, ні знімати, пізніше якісь футбольні хулігани планували мітинг, і Сергій із Раду хотіли його зафільмувати, а далі, на вихідних, ми би ще раз сходили на пляж і тоді поїхали додому.

Прокидатися не хотілося, ми з Сергієм довго лежали і дивилися, скільки сонця пробивається з вулиці через молоде листя дерев за вікном. Раду і Надя вже вийшли на кухню великої квартири, яку ми орендували на всіх, і тихо там про щось сміялися. Потім до них приєднався Річард. Раду Річард не подобався, але Раду, здається, ніхто взагалі не подобався, він був надто розумний, щоби не бачити бодай чиїхось недоліків, і надто чесний, щоби їх пробачати чи не зважати на них. Або просто він був забобонний, прикрий, недобрый румун,

з яким, як із багатьма в той час, ми випадково зішлись, щоби згодом так само випадково розійтися назавжди.

Ми поснідали в місті й пішли до моря. Йшли через якийсь колишній ботсад, що згодом був територією відомчого санаторію МВС: я відпочивала там з батьками в дитинстві, але тільки восени, літо належало офіцарам вищого, ніж в мого вітчима, рангу. Нікого не було навкруги, тільки достигла весна і світло, молода зелень і якісь безкінечні статуї дискоболів і дівчат з веслами.

- Ляж на землю, – раптом сказав Річард Наді.

Надя засміялася, вона завжди сміялася, хоч би що ставалося, й іноді це реально рятувало ситуацію. Так буває: коли тобі хочеться здохнути, а хтось поруч щиро і весело сміється, то хочеться уже трошки менше.

- Що ти хочеш? – спитав Раду.

- Ляж на землю, – повторив, посміхнувшись, Річард, і Надя засміялася, кинула свій наплічник і розляглася на теплій бруківці. Вона весь час сміялася, кривлялася і говорила – про те, яка земля тепла, про те, яке небо синє, не завмерла, не заткалася ні на мить. Річард зробив тільки один кадр і показав мені. Тоді він знімав одразу в чб; на бруківці, серед закинутих гіпсових фігур і старих дерев,

лежала мертва жінка, одна нога в неї загнулася, ніби вона бігла, і постріли наздогнали її в спину, клунки з її речами лежали поодаль. Сергій подивився теж і нічого не сказав. Це приголомшувало. Надя підводилася і тріпала штани, і знову сміялася, коли Раду раптом вирвав камеру з рук Річарда.

- Що ти зробив? – кричав він. – Вона ж мертва, що ти зробив?

- Вона – як мертва, правда, круто? – погоджувався Річард, а Раду чомусь скаженів.

- Покажи мені, покажи, – Надя заглядала Раду через плече, поки він натискав якісь кнопки на камері Річарда, Річард спробував забрати в нього камеру, але той раптом дуже різко і сильно його відштовхнув. Раду був маленького зросту, міцний і злий.

- Ти не знімаєш людей, ніби вони померли, не знімаєш так мою дівчину, ясно? – сказав він, дивлячись на Річарда. Як видалити фото він не знав.

- Покажи, – знову попросила Надя.

Річард ще раз спробував забрати в Раду камеру, але той штовхнув його ще сильніше.

- Спокійно, – знервовано сказав Сергій.

- Я це розіб'ю, – сказав Раду, піднімаючи камеру однією рукою, – я розіб'ю це.

- Віддай йому камеру, – сказав Сергій, стаючи між ними двома.

- Окей, – сказав Річард, простягаючи до камери руку, – я це видаляю.

Не одразу, але Раду простяг йому камеру, Сергій так і стояв між ними.

- Я це видаляю, окей, – повторив Річард повільно, дивлячись на Раду.

До моря ми спустилися мовчки, тільки Надя час від часу сміялася сама до себе. Море було таке спокійне і рівне, ніби зачалося, таке море я бачила раніше тільки на світанку. Потім раптом здійнявся вітер, і вода зарябіла, почалася гроза, ми хотіли викликати таксі, але виявилось, що траса вздовж моря – тільки пішохідна, і ми бігли через зливу до якогось ресторану, я бісилася, що ресторан виявився значно далі, ніж думав Сергій, коли запропонував сховатися від дощу саме там, Раду нервувало, що я ніяк не заткнуся з цим дощем, Сергія дратувало, що Надя весь час сміється. На квартиру ми дісталися через півтори години, мокрі і злі. Ніхто ні з ким не розмовляв. Коли Сергієві зателефонували і спитали, чи може він вийти завтра на зйомки, всі з полегкістю погодилися заплатити власникові квартири, сісти в машину і за чотири години бути вже вдома. Тільки коли ми склали рюкзаки в багажник, Річард раптом сказав: я залишуся.

- Точно? – перепитала я.

- Я буду в порядку, – запевнив він, – на кілька днів.

Ми безрадісно обнялися, Сергій сів за кермо.

Коли він зателефонував, у суботу, рано-вранці, я вже знала, що після ходи футбольних фанатів в Одесі були сутички і горів будинок профспілок, і понад сорок осіб загинули. І ще я точно знала, що Річард був там. Більше ніхто не знав нічого – були тільки мертві люди і обвинувачення, нескінченні обвинувачення, чудотворний ґрунт для маніпуляцій громадською ненавистю. Ми тоді вже від певного часу з такого не сильно дивувалися.

- Я маю літак до Сіетла ввечері, – сказав він, – я прилечу з Одеси о пів на восьму. Мені потрібна моя валіза.

Я написала йому смс, щоби він вийшов з терміналу, бо однаково треба було відвезти його в міжнародний, і він вийшов. Я пригальмувала, і він сів чомусь позаду. Камери в нього не було.

У дзеркалі заднього виду я бачила, що він дивиться просто поперед себе, майже не змигує, що він не голився і що губи в нього стали бліді, ніби в старого чоловіка. Я ні про що його не запитувала. Я думала про те, що речі, до яких ми мусили звикнути і звикли, речі, котрі стали для нас буденністю

і роботою, стали такими лише для нас, а в суті своїй залишилися страшними і незворотніми.

Біля міжнародного терміналу я заїхала на паркінг, Річард узяв валізу з багажника, і ми пішли до стійки реєстрації, тобто він пішов, а я чомусь пішла за ним. Уже в терміналі він зупинився і обернувся до мене, а тоді сказав:

- Усі ці люди, вони насправді померли. Я бачив їх, на відстані півметра, ось так, – і показав півметра рукою, – вони померли. Згоріли. Розбилися.

Я мовчки його слухала.

- Навіщо? – спитав він.

Я нічого йому не сказала.

Коли я виходила з терміналу, мені здавалося, що це насправді я і люди навколо мене – мертві, а під ногами в мене – курячі серця.

КОРОБКА З ГУДЗИКАМИ

Коли мені було шість, ми з нею вкрали і розгубили під танками гудзики.

Гудзики лежали в шухляді трюмо в мене вдома. Я знала, що серед гудзиків є діаманти, і сказала про це Аньці.

Коробка була велика і різьблена, кістяна, із гуркотливою кришкою, в ній би зберігати прикраси з каменів-самоцвітів, в неї скласти б якийсь гранатовий браслет, але, може, тому, що на кришці її був намальований чорно-білий зернистий Кремль, нічого такого всередині не лежало. Тільки гудзики – розсип справжніх, зрештою, скарбів, не те що якісь там брязкальця.

Річ ясна, і до шухлядки з дідовими компасами, бритвами, ювілейними медалями, ножицями й старими армійськими годинниками, і до коробки з гудзиками зокрема мені було зась.

Коробка з гудзиками містила цілу історію бабिनного життя після заміжжя, а отже, й історію родини, до якої я належала і нічого поза якою, в принципі,

й не знала. Переїзд із Коростеня на Далекий Схід, звідти в Ужгород, звідти до радянсько-китайського кордону, і так ще кілька разів, доки зрештою вони осіли в цьому військовому містечку; поступова розлука з п'ятьма молодшими сестрами, коли вони одна по одній виходили заміж і баба вже не мусила про них дбати: одяг, що вони полишали, бо вже не хотіли забирати, вона сумлінно викидала, зрізавши гудзики; потім були власні діти – повзунки, сорочечки і сукенки, непримхливі зміни радянської моди на жіночий одяг; зміни у військовій формі та дідові підвищення від капітана і далі, нові кітелі й сорочки, зірочки з погонів; заїзди в гості родичів з Москви і Воронежа, спільні поїздки на море з родинами бабиних сестер, їхні навідини закордон і валізи з подарунками звідти; весілля старшої доньки, новий чоловік удома, перший онук; перші джинси доньок, друга онука, тобто я – все це переживалося і відходило, було новим і ставало буденною частиною життя, і губило, губило, губило гудзики, що їх моя баба дбайливо складала в коробку.

Ми щось таке побачили тоді з Анькою по телевізору – мабуть, це був серіал “Донна Бейджа”, в Аньки вдома завжди був увімкнений телевізор і ніколи нікого не було. Ключ на червоній мотузці завжди бовтався в неї на шиї. Слів “мені не до-

зволяють” Анька не знала; коли йшлося про те, що мені не можна було щось робити, кудись іти, купатися, палити вогнище, красти булочки в магазині, Анька просто не розуміла мене, як це так і що таке не можна. Мати залишала їй одну-єдину настанову: нікому не давати знімати з себе труси. Її Анька без зайвих міркувань дотримувалася ревно.

В каламутній воді якихось таємних купалень під ліанами героїня-проститутка знайшла тоді велетенський діамант, прозорий, як сльоза, і великий, як кулак. Трапилося це не в нашому військовому містечку, хоча героїнь такого штибу й там не бракувало, а десь у Венесуелі чи в Бразилії, тобто по телевізору.

- Такий діамант, – сказала я, – є і в нас удома. – Я точно знала, один такий був у коробці з гудзиками, важкий, холодний. Уже тепер я розумію, що це була, либонь, запасна підвіска з якоїсь пошлої люстри.

Анька почала вимагати викрасти діамант і віднести його на болото. Болото, справжнє, поросле травою, з одвічними калюжами, які ніколи не пересихали і цілком могли би служити за купальні, було – Анька знала – на території військової частини, через дорогу від нашого будинку.

Мені не можна було приводити додому чужих, але це був не Аньчин аргумент: коли мене покли-

кали обідати, вона просто пішла зі мною. Баба похитала головою, прицмокнула на Аньчині чорні від бруду п'яти, щось сказала про бідне жиденятко і накрила обід нам обом. Після обіду мені належало спати. Анька ввічливо попрощалася, вийшла з кухні в коридор, відкрила і закрила вхідні двері. Мені ніколи не спало би на думку, що бабу надурити так просто, вона була відразу за стіною, отут, вона думала, що Анька пішла, а Анька залишилася. Мені було страшно.

- Ну, де? – навіть не пошепки сказала вона.

Я з переляку повела її до кімнати і мовчки вказала на шухляду. Вона присіла, абсолютно без вагань її відчинила, без жодної цікавості розгрібла всі дідові пуделка й пакетики – і відкрила коробку. Поворушила гудзики руками, і ми обидві побачили: він був там, у розсіпі дрібних чорних, білих, кольорових, перламутрових і металевих. Діамант – прозорий, як сльоза, великий, як кулак.

Анька закрила коробку, схопила її і побігла з хати геть, а я, абсолютно зневолена, побігла за нею. Ніколи до того я не виходила з дому без дозволу.

Анька була маленька і дуже швидка, вона зімчала з третього поверху вниз і кинулася за будинок, до дороги, за якою стояв паркан військової частини. Я була і так перелякана до краю, а тут ще під

нами задвигтіла земля. Я згадала все, що бачила про землетрус в Японії та Вірменії в новинах, все, що розповідав по війні дід про бомбардування і повітряну тривогу. Якийсь неосяжний гуркіт насувався на нас прямо серед ясного літнього дня, а тут ще я не в ліжку, й Анька викрала гудзики, і ми без дорослих перебігали дорогу.

- Стій, – у сльозах закричала я, і Анька зупинилася просто посеред дороги і запитально на мене глянула. Гуркіт стояв нестерпний, не знати, що то було і звідки він ішов. І, захлинаючись слізьми, я чомусь замість висловити всі свої сумніви і страхи, сказала:

- Віддай! – і обома руками забрала в Аньки коробку з гудзиками.

І в цей момент на нас рушили танки. Це було занадто уже навіть для Аньки, зрештою, вона, як і всі ми тоді, теж виросла на фільмах та історіях про війну.

Анька схопила мене за руку й потягла. Коробка брякнулася долі, і гудзики, як кольорові бризки, пирснули в усі боки. Коли ми перебігли дорогу, Анька штовхнула мене на траву під паркан військової частини, сама стрибнула на мене, закрила руками мою голову і лежала так, аж допоки танки проїхали по всіх бабиних гудзиках і по діамантові –

чистому, як сльоза, великому, як кулак – та зникли десь у кінці вулиці, і гуркіт за ними затих.

Коли ми підвелися, через дорогу, на виході з нашого двору, стояла моя баба – в халаті, руки в боки. Анька миттю ковзнула в собачий лаз під парканом і зникла на території військової частини, а я лишилася брудна, в сльозах, з розчавленою коробкою від гудзиків і бабою віч-на-віч.

Винна в усьому, так чи інакше, була Анька. Не пригадую, щоби я так прямо про це сказала, але якось саме на те вийшло, хоча я також була покарана, бо в кожного має бути своя голова на плечах і кожен сам відповідає за свої вчинки. Увечері баба ходила сваритися до Аньчиної мами, але все, що мені вдалося дізнатися про результат цього заходу, – це що Аньчина мама – жидівська шльондра, і що бабі було сказано піти на хуй. Водитися з Анькою мені заборонили, і мені це здавалося цілком справедливим. Наступного разу, коли я вийшла гуляти, Анька сиділа в дворі на гойдалці, я підійшла до неї гордо і сказала:

- Мені не можна з тобою гуляти!

- Я і не хочу з тобою гуляти, – спокійно сказала Анька, – ти мене зрадила. Йди геть.

І я чомусь слухняно пішла – не зовсім геть, але додому, і гуляти не ходила ще довго.

Танки більше попри будинок не їздили: як тоді їх перегнали з військової частини, так вони десь там, очевидно, й заросли мохом і травою. Ми невдовзі перебралися з військового містечка в центр, сім'я наша роз'їхалася аж по трьох квартирах: тітка з дядьком і старшим братом, дід з бабою і ми з мамою, всі окремо. Здається, за рік чи два дід сказав, що Аньчина мама померла, але, може, то навіть і не її. Єдиний раз, коли я згадала про Аньку, це коли ми з друзями пішли в парк розваг неподалік військового містечка, уже за власні гроші, двоє дівчат і двоє хлопців, це було майже, майже побачення, і каруселі нам вмикав Аньчин тато, дядя Льоня. Він був чомусь дуже старий. Тоді, у військовому містечку, він був молодий і сильний, і ходив весь час без футболки, з голим волохатим торсом, коли не сидів у тюрмі, а тут – виглядав раптом майже як мій дід і не мав зубів, і каштанове й колись блискуче його волосся посивіло і повилазило, від нього смерділо, але я точно знала, що це був він.

- Добрий день, Наташенька, – сказав він мені, як колись, і я від нього сахнулася. Друзі розпитували мене, але я сказала, що не уявляю, хто це, і взагалі вдала, що нічого такого не було.

І от ми з нею їли устриць у підвальному барі в Гранд Централ, я роздивлялася сторічну кладку

на підлозі і ще як чоловіки в білих сорочках, фарту-
хах і фірмових кухарських ковпаках колють мушлі
і насипають лід, і розрізають лимон, і дають соус
і серветки, і суп тим, хто сідає на барі. Анька прий-
шла в книгарню в Іст Віледж на презентацію моєї
книги, слухала не уважно, весь час відповідала ко-
мусь на смс, смиренно дочекалася, доки я роздала
кілька автографів, а тоді підійшла і зразу сказала:

- Ну, привіт. Я – Ясмін Грінштейн, не впізнала,
що?

Я не впізнала. Я не знала ніколи ніякої Ясмін
Грінштейн із короткою стрижкою, пірсингом
у брові, в короткій дорогій шкірянці, з сумкою на
поясі і з такими ясними очима – оце було абсолют-
но точно. Але досвід роботи на публіці добре на-
вчив мене ввічливо в таких випадках посміхатися
і мовчати.

- Танки, – сказала Ясмін Грінштейн, – гудзики.

Гратися у військовому містечку, крім мене, не
було з ким. Батько Аньчин переважно сидів, а мама
була досить роботяща і путяща, але й справді по-
мерла. Аньку взяли до себе в компанію Вадік, Де-
нис і Ісфар, я пам'ятала їх погано, вони були трішки
старші за нас. Вони займалися дрібними грабун-
ками: автомагнітоли, гаманці і прикраси бабусь,
замірялися на кіоск, але це було не просто, кіоски

тоді тримали завареними в товсті клітки і замкненими на колодку, продавці не виходили цілу зміну, а товар відпускали через мале зовсім віконечко. Хлопці належали до якоїсь більшої організації, вони називали її мафією, принаймні так розповідали Аньці. Анька тинялася за ними, як молодша товаришка і сестра, вміла відмикати машини, винесла з дому все, що не виніс батько. До школи з'являлася, тільки щоби ні в кого не виникало питань, але питань тоді ні в кого ні до чого не виникало: одна країна розвалилася, а інша ще не постала, кожен крутився як умів, військову частину розграбували, всі, хто міг, виїхали з військового містечка, лишилися тільки ті, хто не міг зовсім нічого.

Десь на цьому ми закінчили з устрицями і пляшкою вина і зайшли з іншого боку Гранд Централ: на другому поверсі там був великий чудесний бар, грала тихо музика і десь угорі просто на нас звисала скляна люстра, про підвіски на якій я старалася не думати. Нас провели за столик, і хтось одразу послав Аньці old fashioned, вона кивнула головою, привіталася кудись у напівтемряву і замовила нам іще два. Потім іще два. І ще.

Коли Аньці було чотирнадцять, треба було щось вирішувати з майбутнім. Бути дівчам-прийдою вже не випадало. Вона серйозно поговорила

про це з Вадіком, Денисом та Ісфаром, вони цілком з нею погодилися – вона добре відкривала машини, підпоювала і замолоджувала чоловіків, легко могла витягти ключі від квартири і вивідати адресу абощо – і переговорили про це з кимось із мафії ще. Пропозиція, з якою вони повернулися до Аньки, була така: вона мусить пройти посвяту. На вибір було запропоновано: або вони утрюх її гвалтують, або вона б'ється з ними трьома. По-чоловічому. По-дорослому. В Аньки був час подумати.

Потім ми сіли в блискучий Аньчин BMW і, незважаючи на вже дуже помітну непевність її рухів, хвилин за десять запаркувалися десь, знову ж таки, в Іст Віледж. Анька зайшла в якусь китайську забігайлівку, а вийшла звідти з пляшкою хорошого віскі і двома важкими склянками, хоча, чекаючи на неї, я думала, що вона не вийде ніколи, та й не було, мабуть, насправді ніякої Аньки. Склянки ми потім десь загубили. Ми ходили попри церкву, в яку ходив Енді Воргол, сиділи на траві коло церкви, де Патті Смітт читала свої вірші, пили з горла в обіймах одна одної на високих сходах навпроти будинку, де жив Оден.

Анька поставилася до вибору з усією серйозністю. Так склалося, що вони майже не були знайомі з батьком, але тоді він якраз ошивався вдома.

Анька коротко виклала йому суть і спитала прямо: що я маю робити?

І він сказав: бийся.

Він мав би сказати, мабуть: тікай і ховайся, забудь цих людей, піди до школи, знайди якусь роботу, щоби звідси вибратися, візьми участь у будь-якій волонтерській програмі, потрап за кордон, знайди доброго чоловіка і народи дітей, рятуй себе, забудь життя тут і спробуй ніколи більше сюди не повертатися – бодай щось із цього. Але він сказав: бийся.

І Анька билася. По-чоловічому. Як доросла. Тільки їх все одно було троє.

- І знаєш що, – говорила вона, смикаючи себе за кульчик у брові і передаючи мені пляшку десь на розі другої і одинадцятої, на підступах до визначеної на запах підгнилих кавунів ріки, – коли я вже не могла, коли була зовсім побита, коли майже втрачала свідомість, вони все одно мене згвалтували.

Відсутність вибору, його ілюзорність витверезила Аньку. Знову набувши пристойного більш-менш вигляду, вона вирішила ще раз скористатися знайомою схемою, дарма що попереднього разу схема спрацювала так собі. Анька помилася, вирушила до школи і зайшла до директорки. Так скла-

лося, що й із директоркою Анька майже не була знайома, але коротко виклала їй суть – про маму, батька і про те, що давно живе сама, оминувши, звісно, найсвіжіші деталі, а може, й не оминаючи, і спитала прямо: що я маю робити?

Директорка школи була збентежена, але не довго. Звідкись вона відкопала, що Аньчина мама була єврейка, а далі все тоді – якраз був такий вдалий час – робилося дуже швидко. Аньку прилаштували в програму обміну – чомусь це так називалося, хоча ніхто ні з ким нічим не мінявся, а просто єврейських дітей за бажання або з дозволу їхніх батьків забирали в прийми в ізраїльські сім'ї.

Там Анька закінчила курси з івриту і школу. В 17 їй треба було зробити собі документи – у неї не було жодних, крім якогось дитячого свідоцтва і нечитабельної паперової посвідки – і вона вирішила, щоби двічі не вставати, взяти собі нормальне ім'я-прізвище, і там-таки їх вигадала, коло конторки, міняючи своє свідоцтво і посвідку на обіцянку скорого ізраїльського паспорта.

- Чому Ясмін Грінштейн, – питала я, дошукуючись аналогій чи знаків. Сонце зійшло і забарвило воду ріки перед нами в сіре й рожеве, за рікою мерехтіли вогні Вільямсбурґа.

- Не знаю, але чому би й не Ясмін Грінштейн, – сказала Анька, яка жодних аналогій чи знаків ніколи не дошукувала там, де не слід, і взагалі завжди була швидка і конкретна. Ясмін Грінштейн відслужила в армії, закінчила університет, заснувала бізнес, продала його, а сама очолила філію своєї ж компанії в Нью-Йорку. Десь у деревах за нашими спинами заспівала одинока пташка, вітаючи новий день. Анька притулила голову до мого плеча, її губи лоскотали мені шию.

- Ти не знаєш, де папа? – спитала вона.

- Не знаю, – збрехала я. Анька засміялася. Брехати я як не вміла, так і не навчилася.

- Скажи йому дякую, чуєш. За оце все. Скажи йому дякую, що він тоді так сказав. Що він мене до них послав. Узагалі, повернешся – піди і скажи йому. Дякую. І ще що-небудь. Що хочеш, але дякую – обов'язково скажи.

І я зробила, як наказала Анька. Я ж завжди робила, як вона наказувала.

Листя тихо кружляло порожнім парком, за відсутності на майданчику дерев здавалося, що його скидають у розпуці покинуті каруселі. Качелі-цепочки повільно і загрозливо гойдалися на довгих іржавих цепочках. Не знаю, чи хоч хтось узагалі приходив у цей парк тепер.

Дядя Льоня сидів на кривому стільці біля щитка і спав. Або просто сидів із заплющеними очима і важко дихав.

- Добрий день, – сказала я.

Він відкрив очі.

- Включите мені цепочки?

- Цепочки не роблять, - відповів він.

- А ромашка? – спитала я.

- Ромашка не робить, - відповів він.

- Включіть що-небудь, - попросила я.

- Двадцять гривень, – невпевнено сказав дядя Льоня. Я мовчки простягла йому купюру, він швидко схопив її і заховав, а тоді перемкнув щось на щитку – і найбільша, зовсім дитяча карусель повільно заворушилася. Там були коні й олені, і слони, і колісниці, і риба, і літак, і жирафа, все іржаве, облізле, крутилося повільно і рипіло, ми дивилися разом на це з дядею Льонею, не відводячи погляду, і я подумала, може, він бачить: там, на білому коні, маленька кучерява Анька з чорними від бруду п'ятами гордо сидить, дивиться прямо, завжди знає, що робити, і не розуміє жодних заборон. А може, й не бачить.

Коли карусель зупинилась, я – перш ніж піти геть і більше тепер точно ніколи уже не повернутися в парк біля військового містечка – сказала дяді Льоні, як і просила Ясмін Грінштейн: дякую.

ЩАСЛИВІ ГОЛІ ЛЮДИ

Я купила ті фотокартки в Брюсселі на площі Жу Де Балль за 70 євро – цілий альбом. Рома завжди казав, що я не знаю ціни грошам, і, мабуть, мав рацію. Я не люблю блошині ринки – віддаю перевагу новим, хорошим речам. Інша справа – Рома. Це через нього я в свій єдиний вільний ранок у Брюсселі пішла на Жу Де Балль. Там було брудно, в коробках з уживаним посудом і книгами нишпорили якісь неприємні старі і ще туристи, неохайний одяг – коли я була дитиною, у нас вдома такий викидали, вважалося неможливим навіть пропонувати його бідним – висів на сонці, чомусь там було дуже багато хутра, цілі лисиці, побиті міллю, з порожніми очицями, я не уявляю, з якого переляку можна взяти пришити таке собі на пальто. Непотріб продавали дорого: продавці, переважно старші чоловіки, удавали, що не розуміють англійської, і покупці – переважно гості міста – врешті змушені були віддавати їм стільки грошей, скільки ті просили.

Я знала цифри французькою, але мені не було про що там торгуватися, я взагалі сердилася на себе, що витратила цей ранок на барахолку, але ж Рома стільки разів про неї мені казав. Щось він колись купив там собі, старий бельгійський вовняний светр чи, може, скаутський свисток із компасом, щось таке, що вдома, звісно, не тримав, проте згадував з ніжністю. Все на Жу Де Балль драгувало мене, і Рома – мало того, що не зміг полетіти зі мною – то тепер ще й спричинився до зіпсутого дня.

А потім я побачила альбом – простий, такий, де фото навіть не вкладаються у вирізані кутики, а просто клеються на сторінки і жовтіють потім з часом там, де клей, – але вміст його був такий смішний, непристойний і такий заряджений дурним щастям, що я віддала за нього скільки просили і навіть не бридилася чогось непевного, чим була забруднена його обкладинка: йшла до готелю за речами і відколупувала те щось нігтями, і воно відвалювалося шматками, може, гниле яблуко засохле чи щось таке.

Це були канікули, одні короткі канікули якихось людей; на переважній більшості знімків шестеро уже зовсім дорослих, з видимими ознаками зайвої ваги і старіння чоловіків і жінок, а з ними

двоє малюків (радше онуки, не діти) бігали по літньому будиночку і ділянці навколо нього, з недбалим квітником, кількома деревами і маленьким басейном. Судячи з чорно-білих знімків, того літа вони часом пили алкоголь, але дуже помірно, двічі намагалися запустити повітряного змія (не полетів жодного разу), регулярно смажили в саду барбекю (чоловік, відповідальний за м'ясо, задля безпеки прикривав вторинні статеві ознаки фартушком, і впівоберта з-під фартушка дуже зворушливо звисав його зморшкуватий підсохлий задок), відсвяткували день народження одного з малюків (3 роки, 3 свічки в магазинному торті) і зовсім не носили ніякого одягу. Так, вони були абсолютно голі – голі, як люди, які нічого не бояться й нічого не приховують, нічого особливого від життя не сподіваються, але й не нехтують жодним його дарунком.

Коли я повернулася додому, Рома з альбому не кпив, навіть сказав, що в його батьків теж було кілька таких фотографій – він знайшов їх, коли батьків уже не було, – де вони з друзями, вже дуже не молоді, грають у бадмінтон на якійсь галявині, там ще ковбаса розкладена і пляшки з якимось дешевим алкоголем, і всі вони без одягу і дуже щасливі.

У Роминих батьків усе було як у людей. Звісно, коли б вони бодай щось знали про те, як насправді буває в людей, то все могло би бути в них зовсім інакше, а так – було як було. В сімейну кімнату гуртожитку при шкірзаводі його двадцятирічний батько приніс три новенькі тонкі матраци (третій клався посередині під два інших, щоби коли ті два вночі роз'їжджалися, підлога не гризла нікому сидниці й спину) і книги в ящику – колючому, темно-му дерев'яному ящику, в який складали в магазині дванадцять пляшок з-під молока, в три ряди по чотири. Мати купила в універмазі флексі-платівку вокально-інструментального ансамблю з Англії, назви якого не було на конверті навіть дрібними літерами, і стала в чергу на програвач до цієї платівки, якщо вже хтось викинув її в продаж. Коли черга надійшла, під I me mine на трьох матрацах вони зробили Рому, і за це батькова мати дістала їм через військторг чотири рулони ситцевих шпалер. У сімейній кімнаті, в усьому цьому ситці в дрібну білу квіточку, з однією платівкою, на трьох матрацах і з одним ящиком сумнівно добраної літератури від цих дуже поламаних, але все ж незламних, як він завжди жартував, людей Рома дізнався і мав би запам'ятати на все життя, як без нічого і з нічого береться абсолютна любов. Коли

я почувалася ображеною, то казала йому, що не пригадую, аби знання це бодай колись йому знадобилося. І ще: я дуже чомусь жалкувала, що не застала його батьків живими. Грошей за альбом мені було страшно шкода, вдома він майже одразу видався мені якимось огидним, тим більше, звісно, якби я не була там сама, без Роми, я б нізащо його не купила.

Скільки я його знала, Рома майже ніколи не здавався мені до мене уважним. Цей його маленький, видимий лише мені недолік, мабуть, і тримав мене коло Роми так міцно: здавалося, оце щось, що не дає йому бути таким, як мені хочеться, я зможу врешті прогнати, вивести, як мишу, витравити – і мені дістанеться новий Рома, світлий і радісний до мене постійно. І життя наше перетвориться на низку красивих і особливих моментів, які змінюватимуться один за одним, наче в кіно; не буде днів, витрачених не на те, на що хочеться, не буде вимушених розставань, що вони заважали жити мені більше, ніж Ромі, і взагалі, жоден сонячний ранок не буде спотворений старими лисячими хутрами з дірками від очей і дурними грішми, витраченими на чужі пожовклі фото.

Я була азартна в боротьбі з Ромою, хоча й не була терпляча, але миті, коли він раптово пригор-

тав мене і цілував, або брався до чогось разом зі мною з запалом і натхненням, або голосно сміявся ні з того, ні з сього, й ділився зі мною приводом до того сміху сам, ніби хотів передати свою радість мені, як дихання з рота в рот, миті, коли він показував свою любов до мене простими, буденними, але щирими і відкритими діями, такими, що їх не можна витлумачити хибно, переповнювали мене щастям гострим і щемким, і наснажували на боротьбу знову й знову.

От тільки Рома не хотів, щоби з ним боролися.

Я зуміла зупинитися в тій боротьбі тільки один раз – коли молодший брат Роми загинув на сході; ми жили тоді на Коста-Браві пів року, щоби Рома часом не отримав повістку, але її отримав Гера, поїхав, писав звідти комічні звіти і навіть викривальні статті, жалівся, що усі крадуть і панує повний безлад, за тим пройшов навчання, а потім потрапив у якийсь безглуздий, абсолютно безрезультатний бій і не повернувся.

Мені здається, я тоді взагалі боялася розмовляти з Ромою і вже точно зовсім нічого від нього не хотіла. До кінця осені ми ходили по квартирі навшпиньки, як потерчата. Я боялася, чи не думає раптом Рома, що померти мав він, а не Гера, Рома боявся, чи не думаю я, що він слабкодухо сховався

від долі, коли інші не могли врятуватися (хоча про що мова, врятуватися Гера, звісно, міг, якби захотів) – і ми обоє тоді дуже одне одного берегли. І найбільше ми обоє боялися, що хтось із нас скаже вголос: не так страшно те, що це сталося, як те, що сталося це абсолютно без сенсу.

Потім, звичайно, все потроху забулося – ні, не забувся Гера, але біль від втрати послаб, і стало як завжди: Рома працював удома, я малювала, майже нічого не заробляла, але вже їздила представляти свої постери й ілюстрації на різних профільних заходах. Рома ніколи не їздив зі мною.

Чомусь ніщо не було як слід.

Наступного ранку я сказала, що хотіла би такої старості, як в цьому альбомі, і що в нас із Ромою ніколи її не буде, і плакала, поки ми снідали і поки Рома відправляв якісь свої мейли. Останнім часом я взагалі багато плакала, іноді Рома навіть не встигав цього помітити. Часом навіть я сама не знала, чому; мені вічно бракувало якогось одного його погляду, одного потиску руки, одного дотику.

Тоді Рома сказав, що повезе мене на пляж. А Рома ненавидів пляж – завезений пісок біля кількох міських озер, там стояли смугасті парасольки і лежаки, росли гарно підстрижені кущі, кава і вода коштували разів у п'ятнадцять дорожче, аніж мали

би коштувати, і ще там завжди можна було зустріти знайомих, частіше моїх, але навіть Роминих теж. Це було чомусь так принизливо: я подумала, що тільки коли я плачу, Рома робить бодай щось із того, що мені до вподоби. Я зібралася на пляж, мовчки, і довго чекала, доки збереться Рома, я знала, щось обов'язково буде не так і, звісно ж, я не помилилася.

Коли ми замість озер проїхали якусь промзону на окраїні, я знову тихо почала плакати сама до себе. За півгодини Рома з'їхав у якісь чагарі – в прямому сенсі обабіч дороги росли чагарники, поодаль було видно багатоповерхівки спального району, я подумала, що все це пора закінчувати, це не може більше тривати отак, як є. Життя моє видавалося мені однаковим на щодень, а навіть коли щось ставалося в ньому, то було це, мов перегляд чужих фото, неясне, блякле, крадене задоволення, яке я навіть не вміла розділити з Ромою.

Ми були подружжям, але в нас не було дітей, колись ми були необережні, але в мене стався викидень, втім, ми не ставилися до цього якимось по-особливому і нічого такого не планували, хоча, звісно ж, можна було щось і планувати, Ромі за кілька років виповнювалося сорок.

З чагарів ми виїхали на стару об'їзну, тепер нею вже майже ніхто не користувався, а тоді Рома

звернув на узбіччя і зупинив машину. Перед нами був кар'єр, звідти брали колись чи пісок, чи якусь породу, а тепер там стояла тиха, прозора, приємніша на око, ніж в озерах, вода і ріс очерет при березі, я бачила дрібних риб в очереті. Десь далеко на іншому березі кар'єру були будинки і кілька машин у траві – хтось, напевне, теж знайшов собі це місце і відпочивав тут. Небо відбивалося в чистій стоячій воді.

Але це був не пляж.

Рома розповідав, що коли він був дитиною, його батьки часто виїздили за місто разом із ним – далеко, аж на ріку, батько тоді дразнив матір і вона сміялася голосно і бігала за ним, а маленький Рома бігав за ними, не міг наздогнати, не міг наїстися того наповненого літом і сонцем щастя. Потім знесилені, мокрі, вони падали на траву утрюх і довго-довго обіймалися. В його батьків майже не було друзів, з того, що Рома знав, вони не зловживали вечірками та гулянками і майже весь час так і проживали утрюх: вони та Рома. Потім його батько, вже перед пенсією, втратив роботу й змушений був виїхати на заробітки, і там помер від якогось запалення – тіло навіть не доправили додому. Мати пережила його не надовго. Відтоді Рома жив з батьковими батьками і вже

ні з ким не обнімався. Все, що він насправду добре запам'ятав, – це зелений у квіточку ситець і ще сонячну каламуть, і два засмаглих тіла, які кружляють і кружляють у ній десь угорі, і русяве волосся, і лиск молоді шкіри змішується з ясними променями.

Я кинула сумку на траву і мовчки пішла вздовж берега. Краєм ока я бачила, як Рома роздягнувся, роздягнувся повністю, задоволено пірнув і поплив. Мабуть, вода була холодна.

Що такого, думала я, були разом – і будемо окремо. Головне – загусне, замовкне в мені ця невситима потреба мати його ще більше, аніж є. Я обов'язково зустріну й полюблю когось іще або виїду закордон, або Рома розкається і захоче мене повернути – і тоді, якщо я вже повернуся до нього, все точно буде як слід: абсолютна увага, гармонія і любов. У нас будуть свої альбоми з фотокартками, діти, він буде літати на мої виставки і взагалі, буде все, що захочеться.

Рома плавав і відпльовувався, задоволений, як бобер.

Я ще поблукала вздовж кар'єру, позадивлялася, як відбиваються у воді будинки на тому боці, зашпорталася в якихось кущах, повернулася до машини і сіла на траву.

Рома вийшов, мокрий, голий, і ліг горілиць.

- Я хочу від тебе піти, – сказала я, – хочу розлучитися з тобою.

Рома нічого не казав. Вода блищала на ньому, краплі поволі стікали; напевне, йому було лоскотно.

А потім він раптом підвівся й уважно на мене подивився. Зрозумів нарешті, подумала я.

- А речі де? – спитав Рома.

Тоді лише я зауважила, що ані моєї сумки, ні навіть футболки і джинсів Роми – джинсів з ключами від машини в кишені – не було. Навіть Ромині кросівки зникли, скручена в траві самотньо лежала сіра його шкарпетка. Одна.

Рома підвівся і пішов до дороги, нічого більше не сказав.

- Рома, – закричала я, почувавши за собою якусь невиразну провину, ніби й за недопильновані речі, а ніби й не зовсім за них, – Ром!

Але він ішов собі й ішов, тепер уже вздовж дороги, якийсь мінібус проїхав повз і посигналив йому, і він крутанув голим задом на той сигнал, ніби придорожня проститутка.

- Рома! – я схопилася і пішла за ним. – Ти куди?

- Додому, – крикнув Рома.

Це було вже занадто. Я прискорила крок, щоби його наздогнати, і тоді Рома раптом побіг. На при-

дорожній пилюці залишалися його сліди – спершу мокрі, а далі просто непевні, змазані сліди босих ніг у міських порохах. Худий, він біг підстрибом, з його волосся летіли, виблискуючи, бризки води, я бачила, як з боку на бік теліпається його прутень.

Я бігла за Ромою, в моїх кедах був пил, я спітніла, і майка прилипла до спини, а спідниця задиралася, акуратно укладена стрижка зразу скуйовдилася, курява набивалася в ніс. Ще хтось проїхав повз нас, і нам знову сигналили – мордаті чоловіки в майках навіть пригальмували, дивилися на нас із старого Audi й реготали, я хотіла крикнути їм щось грубе, але замість того голосно пчихнула.

І почала сміятися теж, як вони, нестримно і голосно. Я бігла за Ромою вздовж старої об'їзної, берегом кар'єру, небо і багатоповерхівки відбивалися в спокійній воді, а я відпльовувалася від куряви і незграбно забирала з очей волосся, і бігла далі. Я була дуже щаслива.

Рома побіг швидше і, прискорившись, через плече глянув на мене. Я побачила, що він сміється також.

ЗМІСТ

Замість передмови від автора	5
Носи і кросівки	9
Костя	17
Добра баба, зла баба	27
Папаша	33
Річард Куряче Серце	41
Коробка з гудзиками	52
Щасливі голі люди	66

Літературно-художнє видання

Катерина БАБКІНА

ЩАСЛИВІ ГОЛІ ЛЮДИ

Відповідальний редактор *Євгенія Лопата*
Літературний редактор *Олександр Бойченко*
Обкладинка *Сергія Майдукова*
Макет *Альони Олійник*

Видання здійснено на замовлення
Міжнародної літературної корпорації
Meridian Czernowitz

Підписано до друку 16.02.2016. Формат 60X84 1/32.
Умов.-друк. арк. 4,75. Обл.-вид. арк. 5,00.

Видавництво «Книги – XXI»
А/с 274, м. Чернівці, 58032, Україна
Тел./факс: +380 (372) 586021, моб. +380 (98) 7150181
e-mail: booksxxi@gmail.com
www.books-xxi.com.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію
ДК № 1839 від 10.06.2004 р.